

Min sociologiska vision

Gästföreläsning

Artisten M. A. Numminen förlänades vid Åbo Akademis doktorspromotion den 20 maj 2011 värdigheten av politices doktor h.c. I anledning av detta höll han den 28 april i Åbo en gästföreläsning för en talrik publik. Denna text som baserar sig på det inspelade, delvis improviserade föredraget, sammanställdes av Mikko Lagerpetz.

ML: Jag skall börja med några ord om den personlighet som vi välkomnar här. Som vi alla vet är M. A. Numminen mycket mångsidig – som artist, författare med mera. Såvitt jag vet har han till exempel författat åtminstone ett skådespel på tyska, vilket också visar att han är en i högsta grad internationell, och internationellt känd personlighet. Som samhällsdebattör har han bidragit till att det finländska kulturlivet blivit både öppnare och mångsidigare. Orsaken till att han finns här i dag är att han vid Åbo Akademis kommande doktorspromotion skall promoveras till politices doktor h.c. Detta motiverar akademien med att M. A. Numminen är ”*en brobyggare mellan konst och vetenskap, mellan Finland och Sverige, mellan finskt och finlandssvenskt*”.

Allt detta stämmer. Ett fel med beskrivningen är kanske att M. A.

Numminen i den låter väldigt etablerad och ofarlig. Man kommer kanske inte omedelbart att tänka på allt det som han varit med om sedan 1960-talet, och som tidvis även väckt bestörtning. Louis Althusser anmärker att när man emottar en hälsning, erkänner man sig samtidigt vara den som blev hälsad. I och med att M. A. Numminen accepterar hedersdoktorsvärdigheten, erkänner han sig med andra ord som just denna högetablerade ”brobyggare”. Har då universitetsvärlden lyckats med konststycket att tämja den förre undergroundmannen?

Ett annat sätt att se på hederstiteln är att vi genom den vill anknyta M. A. till Åbo Akademi. Det är ett tecken på att det bland oss lever kvar en idé om universitetet som någonting annat än bara en effektiv byråkratisk organisation, agerande enligt något slags kvasimarknadsekonomiska principer. Att vi tycker att ett universitet kan vara till och med rebelliskt, eller åtminstone hjälpa samhället att utveckla sig också i helt nya och oväntade riktningar. Med dessa ord välkomnar jag M. A. Numminen. Hans föreläsning bär rubriken *Min sociologiska vision*.

En studerande med alltför många ämnen

MAN: Kära människor! Jag märker att det även finns lite äldre studenter bland er, ni går kanske på fortsättningskurser? Även jag har haft sociologin med mig sedan studietiden. De två ämnen som så att säga suttit kvar i mig är sociologi och filosofi. Vid min tid studerade jag alltför många ämnen; så småningom har andra fallit bort, men det är dessa två som blivit kvar. Innan jag börjar mina improvisationer, ska jag berätta något om min bakgrund. Jag inledde mina studier vid Helsingfors universitet 1960, med nationalekonomi som huvudämne. Jag trodde ju mig behärska allting, såsom vanligt är hos unga människor; uppgiften jag åtog mig var ingenting mindre än att rädda Finlands ekonomi. Efter ett par års studier förstod jag att jag för att förstå samhället måste ta en kurs i sociologi. Efter den första kursen väcktes mitt intresse och jag ville fördjupa mig i ämnet mer och mer. Ett drygt år därefter märkte jag att även filosofi behövs för att rätt kunna förstå sociologi. Av en slump fick jag då ett tillfälle att besöka ett internationellt seminarium i Frankrike – året var då redan 1964. Där insåg jag plötsligt

vad det egentligen var som jag ville bli: jag beslöt mig för att bli Finlands första professor i sociolingvistik. Det fanns då ännu ingen professur i ämnet, trots att det fanns en professur i allmän lingvistik samt lite forskning i språkets sociologi. När jag återvände till Finland fick jag veta att jag för att få studierätt i sociolingvistik måste skriva in mig i universitetets historisk-språkvetenskapliga avdelning. Jag blev inskriven för studier i finsk-ugriska språk och lingvistik. I det sammanhanget fick jag lära mig språk som estniska, ungerska, vepsiska och mordviska – det sistnämnda har jag tyvärr glömt. Snart märkte jag vidare, att jag behöver studera ännu fler ämnen såsom folkloristik och några andra, och till slut ingick ca tio olika ämnen i mina studier. Jag åhörde även en kurs som hölls av Sven Krohn, då professor i filosofi vid Åbo universitet och docent i Helsingfors. Denne märklige man är numera ganska bortglömd; han var metafysiker och mystiker, som i sin filosofi avvek radikalt från den då i Helsingfors rådande logisk-empiristiska riktningen. Vi som lyssnade på hans docentundervisning där upplevde den som en frisk vindfläkt. Jag var visserligen den enda av de femton åhörarna som även åkte till Åbo för att ta del av hans undervisning där. Krohn uttryckte gärna sin filosofiska åskådning i diktform. För mig hade han mera att ge än de filosofer som enbart sysslade med logik.

Artisten som sociolog

Det var dock sociologin som slutligen blev mitt huvudämne. I själva verket kan man säga att sociologi inte är ett, utan flera olika äm-

nen; man kan bli grundligt bevärdad i några av dess delområden, men inte i alla. Det är omöjligt att behärska sociologins hela forskningsfält: man måste välja att vara t.ex. musiksociolog eller stadssociolog. Såsom jag ser det, är sociologi – mycket mera än till exempel psykologi eller socialpsykologi – den vetenskap som behövs för att förstå samhället. Med sociologins hjälp förstår man hur de samhälleliga mekanismerna fungerar. När jag sedan till min egen stora överraskning blev sångare i stället för sociolog, filosof eller språkvetare, märkte jag att jag fortfarande kunde dra nytta av sociologin. Det kanske viktigaste är att man med sociologins hjälp kan förstå de koder som är verksamma i samhället.

Till exempel i en stad som Åbo finns det så många olika koder bland olika grupper att alla åbobor inte nödvändigtvis förstår varandra. Om man till exempel bor i Kråkkärret är koderna annorlunda än i stadscentret, och så vidare. Det går an att tillägna sig de olika koderna med hjälp av så att säga naturmetoden, men det är en svår och lång väg som sociologin kan göra kortare. Teorin hjälper en att förstå hur koderna och samhället fungerar.

På 1960-talet och ännu långt in på 1970-talet var sociologin ett modeämne. Man hänvisade till sociologer i alla möjliga sammanhang, de intervjuades i medierna. Sociologerna kunde komma med svar – och alla var nöjda. De motsvarade våra förväntningar. Men så småningom blev publiken mera misstänksam, kanske på grund av sociologernas ständiga uppträdande i medierna. Det som följde kan man kanske kalla en vågdal. Också i dag har jag märkt att sociologin

ofta uppfattas som diffus och svårbegriplig – det här är en utmaning för er och för dem som utbildar sig till sociologer: man bör helst använda enkla ord och begrepp. Min huvudprofessor i sociologi, Erik Allardt, som på 1960-talet ofta framträdde i TV, hade ett sätt att uttrycka sig så att han blev förstörd – och alla var nöjda. Han var inte radikal, men under 1960-talets första hälft var han populär över alla gruppgränser. Senare, under politikens allt hårdare vänstervindar, blev han också utsatt för kritik, men han var i stånd att sakligt besvara även kvistiga, stundom politiskt färgade frågor utan att bli irriterad. Trots att jag aldrig diskuterat dessa erfarenheter med honom, tror jag att hans inställning till den politiska atmosfären präglades av en sociologs nyfikenhet för ett intressant, kanske övergående samhälleligt fenomen.

Hurdan nytta har jag då haft av mina sociologistudier? De har hjälpt mig att förstå hur man beter sig som artist. En artist har ofta framför sig en ny publik som kan reagera på ett sätt som man inte alltid kan ana i förväg. En sådan situation kan vara svårhanterad. Publiken förväntar sig inte någon naturlig blyghet – man måste kunna behärska den. Det gör man genom att lägga märke till små, nästan obefintliga tecken. I går kväll uppträdde jag i baren *Kuka* med vibrafonisten Severi Pyysalo. Publikens inställning var vänligt väntande, vilket gjorde att jag kunde sjunga vad som helst (vilket jag också gjorde), blandande många olika slags gener. Jag kunde så att säga testa hur mycket publiken tålde. De kanske största applåderna fick operaarian *La Donna è mobile*, vilken jag sjöng på italienska. Det var en överrask-

ning för mig – jag hade frågat publiken om de föredrog att höra arian på finska eller italienska. Det var endast sju bland åhörarna som röstade för italienskan, men jag handlade som en despot och beslöt mig för att ändå sjunga på detta språk – och alla var nöjda. Det här var ett exempel på mitt sätt att närma mig publiken, och jag framhåller att det kommer från sociologin.

Författaren som sociolog

Ett annat exempel: påsktiden 1984 befann jag mig i Sotkamo. Dåförtiden var det ännu förbjudet att uppträda med kommersiellt program under kyrkliga helgtider. Hotellet *Tulikettu* hade beställt mig dit som ”vitsmakare”, och jag berättade folkliga historier som jag hade hämtat ur folkdiktningssarkivet i Helsingfors. På långfredagen gav jag en konsert med barnvisor – det var tillåtet att uppträda med sådana, men inte med visor för vuxna. I Sotkamo hittade jag då en intressant bar som hette *Lempin baari*. Jag kom på idén att skriva en bok om mellanölsbarer ur sociologisk synpunkt. För ett sådant arbete – att resa runt landet, att tala med barernas kunder och dricka mellanöl – fanns inga stödpengar att få, men jag själv kunde göra det vid sidan om mina konsertresor. Jag hade redan blivit ganska populär som sångare, och kunde i samband med mina uppträdanden besöka mellanölsbarer i hela Finland – inte i varje kommun förstås, men i landets alla regioner. Jag kunde till exempel ringa upp kultursekreteraren i Salla och komma överens om en barnkonsert. Efter en konsert för lågstadielever rusade alltså den

snälla sagofarbrorn till den lokala mellanölsbaren för att sitta med gubbarna där. Kunderna kände igen mig förstås – det var en av orsakerna till att jag beslöt att skriva boken själv i stället för att ge över min idé åt någon ”riktig” sociolog. Jag kunde komma kunderna nära mycket snabbt; jag hörde många egenartade historier. Att komma nära folket, att behärska de olika koderna, var någonting som jag också hade lärt mig som artist. Som resultat var jag på resande fot under ett halvt år och besökte 350 mellanölsbarer från Hangö till Utsjoki, från Ilomants till den åländska skärgården. Boken (där jag beskrev framför allt de smutsigaste barerna) blev en succé.

Det var också under mina sociologistudier som jag började intressera mig för finsk tango. Jag spelade under skoltiden trummor i Unto Mononens orkester – han var inte alltid nöjd med mitt sätt att blanda in jazzcenter i hans fina tangomelodier. Som ung tyckte jag egentligen bara om klassisk musik och jazz, och andra musikgenrer som rock eller just tango var mig främmande. Men för mig uppstod det sociologiska problemet: varför älskas tango av Finlands folk, och varför älskar ungdomar rock? Och när jag så att säga kopplade in min sociologiska växel, märkte jag att jag även kunde förmå mig att tycka om dessa två musikarter. Jag uppfattar mig som forskare och tycker att jag som en sådan måste tåla t.o.m. tango och rock. På 1970-talet gjorde jag för radion några program om tangons historia och har under årens lopp blivit något av en mindre expert på området. När jag då av Schildts förlag blev ombedd att skriva en bok om tango, ville jag göra det ur en sociologisk

synvinkel. Jag hade sedan 1970-talet besökt danspaviljonger runt om i Finland. För läsarvänlighetens skull skrev jag boken i romanform, men i den ingår även skilda avsnitt med finska tangons historia – de är tryckta bland den övriga texten, men med annorlunda typsnitt.

Jag är hedrad och tacksam för att av Åbo Akademi ha blivit vald som blivande *politices* doktor h.c. Jag tycker mig i allmänhet ha blivit väl mottagen av just finlands-svenskarna, och har dessutom under det gångna årtiondet haft många kontakter med Finlands svenska universitet. Jag kan tillägga att titeln dessutom är betydelsefull för mig ur en underground-synpunkt. Kombinationen av mig och Åbo Akademi är oväntad för många, skapar förvirring, osäkerhet om vad det hela egentligen handlar om – det roar mig som någonting som också underground-kulturen alltid varit ute efter.

Frågor och svar

Fråga: Har du någonsin erfarit att det även skulle kunna vara till skada att ha inhämtat alltför mycket sociologisk kunskap?

MAN: Nej, aldrig. De böcker som jag läser på min fritid är antingen filosofiska eller sociologiska, oftast på svenska eller på tyska.

Fråga: Har du något annat forskningsprojekt på gång?

MAN: För fyra år sedan började jag skriva en bok (på svenska) om 1970-talets Sverige, särskilt om musiklivet, inklusive mina egna erfarenheter. Även här tycker jag mig ha det som uppgift att betona ett sociologiskt synsätt. Det gäller för övrigt också de sångtexter som jag skriver – i fjol skrev jag ett libretto på tyska om brevväxlingen mel-

lan Hannah Arendt och Martin Heidegger. Deras förhållande varade i årtionden, trots att Hannah var tvungen att lämna Tyskland redan 1933, för att sedan inleda en lysande karriär i Förenta Staterna. Martin å sin tur anslöt sig till nazistpartiet redan på 1930-talet och fick lida för det efter världskriget, men han tog aldrig avstånd från sitt tidigare beslut.

Fråga: Du talade om koder; kunde du tänka dig att på samma sätt som du beskrev företa dig en odysse genom Svenskfinland för att undersöka dess koder?

MAN: En av mina favoritböcker har blivit *Det finlandssvenska sociala kapitalet: fakta och fiktion* (red. Susan Sundback och Fredrica Nyqvist, Helsingfors: SLS, 2010), som kom ut i fjol och som bland annat ger insyn i många av de koder som finns. Jag är väldigt tacksam för att ha haft tillfälle att även bekanta mig med dessa koder direkt, genom mitt umgänge med finlandssvenska studerande på

1970-talet. Min läsning av boken bekräftade många av mina uppfattningar från tidigare. Jag upplever finlandssvenskarna som mer behärskade i sociala situationer än de flesta finskspråkiga. Å andra sidan har jag upplevt att en dryckesfest i Lappland och i Åbolands skärgård kan komma att gestalta sig ganska lika.

Fråga: Sven Krohn var även verksam inom Nordiskt sommaruniversitet. Har du själv träffat honom i detta sammanhang?

MAN: Jag var själv också aktiv där, mestadels som artist och underhållare, men råkade aldrig ihop med Sven Krohn just där.

Fråga: Jag vill ställa den sociologiska frågan om aktör och struktur: du deltog i den kulturella brytningen på 1960- och 1970-talet. Tror du att någon annan kunde ha gjort likadana saker som du, ifall inte du hade funnits?

MAN: Jag har fört diskussioner med människor som var inblandade i den ungefär samtida kulturra-

dikalismen i Västeuropa och USA, men har aldrig hört talas om någon artist med likartad profil. Det är kanske barnet i mig som gör att jag inte bryr mig om regler? Mina första kompositioner gjorde jag till Wittgensteins *Tractatus Logico-Philosophicus*. Rytterna i dem är egenomliga, med det blev så på grund av att jag kände att texten krävde det. Ett annat exempel var mina två kompositioner till texterna ur Erik Allardts *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Den ena av dem, *Anomia*, har blivit ganska känd och jag sjunger den fortfarande ofta. Enligt mitt tycke finns det förresten mera anomi i det nutida samhället än det fanns 1964, när boken kom ut och introducerade det då relativt okända begreppet i finländsk samhällsdebatt.

M. A. Numminen
& Mikko Lagerspetz